

1864. På en international forskerkonference har man netop diskuteret freden i Wien. Hvordan så man på det andre steder? Briterne havde dengang hovedfokus på adgangen til de danske stræder, men så ikke, at Tyskland 50 år senere ville være en flådemagt.

Med andre briller

AF JES FABRICIUS MØLLER

Professor mso, Grundtvig Centeret, Aarhus Universitet

og Steen Bo Frandsen

Professor mso, Institut for Grænseregionsforskning, Syddansk Universitet

I går var det 150 år siden, Freden i Wien blev underskrevet. Herhjemme har den korte krig i 1864 ført til den mest omfattende selvransagelse i dansk historieskrivning nogensinde. Men hvad nu hvis man tænker dansk indenrigspolitik helt ud af ligningen og betragter spørgsmålet fra et globalt perspektiv?

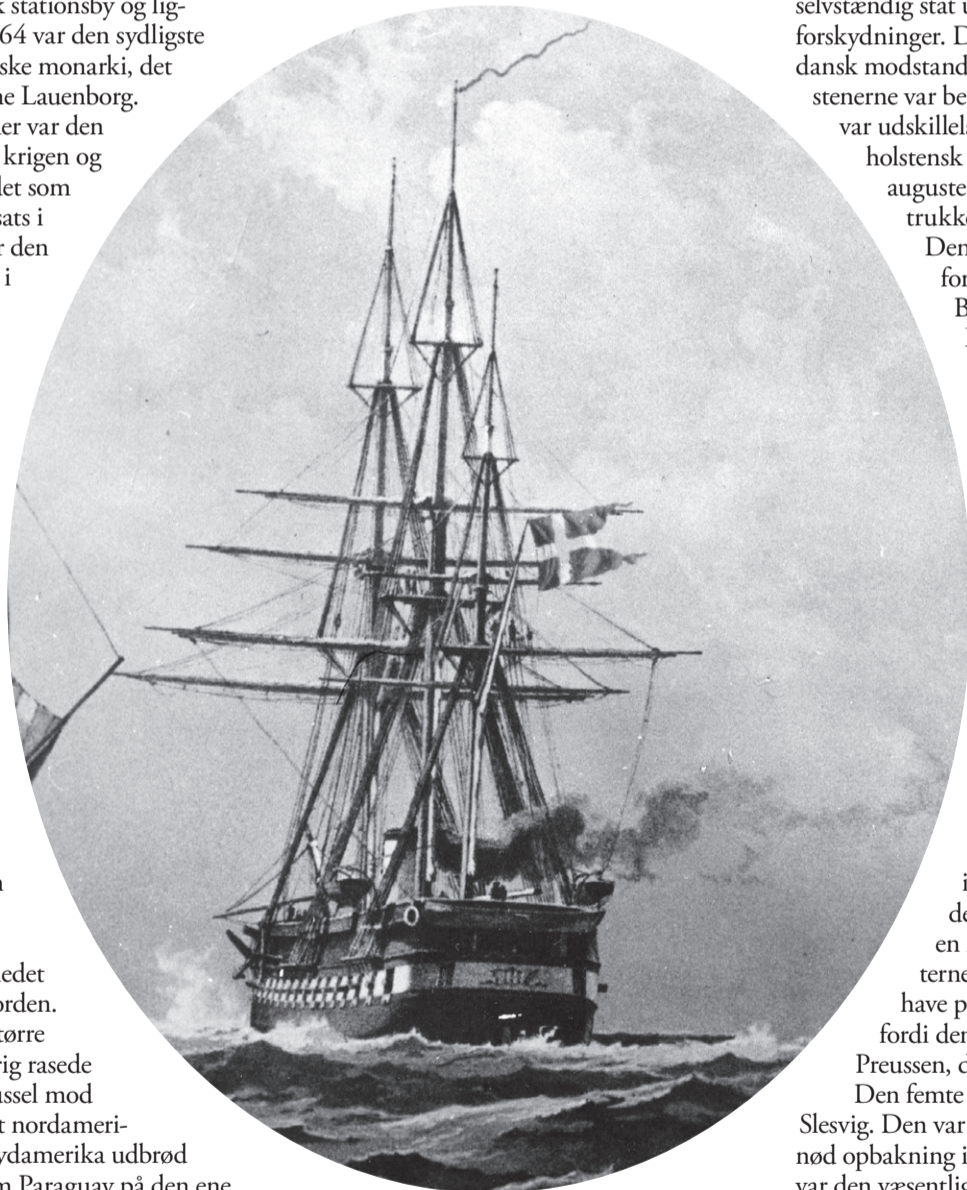
Det var udgangspunktet for en international konference i Friederichsruh uden for Hamborg i midten af oktober. Friederichsruh er et slot og en idyllisk stationsby og ligger i det, der indtil 1864 var den sydligste ende af det oldenborgske monarki, det tidligere hertugdømme Lauenborg. Otto von Bismarck, der var den egentlige arkitekt bag krigen og freden i 1864, fik stedet som belønning for sin indsats i preussisk tjeneste efter den fransk-preussiske krig i 1870-71. Den gamle fine stationsbygning fra 1847 huser nu Otto-von-Bismarck-Stiftung, der sammen med universitetet i Kiel stod som arrangør af den ambitiøse konference, der havde samlet forskere fra Europa, USA og helt fra Japan.

Fra et globalt perspektiv betød konflikten i hertugdømmerne ikke meget. Der blev rapporteret om krigen i aviserne verden over, men andre konflikter dominerede mediebilledet og den politiske dagsorden. Den i omfang langt større amerikanske borgerkrig rasede samtidig og var en trussel mod stabiliteten på hele det nordamerikanske kontinent. I Sydamerika udbød der i 1864 krig mellem Paraguay på den ene side og Brasilien, Uruguay og Argentina på den anden. Tabstallene i denne krig var helt uhyrlige. Man regner med, at den kostede fire femtedele af Paraguays mandlige befolkning livet.

Fra dansk side er vi vant til at tænke på 1864 som en krig med Tyskland. Tyskland fandtes dog ikke som egentlig statsdannelse, men var et løst forbund af en række små stater, en håndfuld mellemstore stater og to store, Østrig og Preussen. Også Holsten og Lauenborg var medlemmer af dette forbund. Fandtes der ikke nogen tysk stat, var der en så meget desto vigtigere tysk opinion, der var en af hovedforklaringerne på, at krigen overhovedet brød ud. Der var blandt tyskerne en stærk sympati for den slesvig-holstenske sag og et krav om at stoppe det, der blev opfattet som danske overgreb mod tyske fæller.

Krigen blev indledt på foranledning af Det tyske Forbund, der imidlertid ikke havde egne væbnede styrker. Det var først og fremmest Preussen og Østrig, der stillede kamptropper til rådighed, og den østrigske marine deltog også, dog uden succes mod den stærkere danske flåde. Man klukker i dag lidt over fænomenet en østrigsk flåde, men man må erindre sig, at det habsburgske monarki dengang også omfattede store dele af blandt andet Adriaterhavskysten.

Der herskede ingen udpræget enighed mellem de tyske stater om krigens mål og midler. Til småstaterne hørte eksempelvis hansesæderne Hamborg og Lübeck, hvis velstand beroede på handel. Hamborg var også dengang en af Nordeuropas vigtigste

Fregatten Jylland indgik i den danske nordsøeskadre og deltog i Slaget ved Helgoland 9. maj 1864. Det var et af de sidste store søslag udkæmpet med træskibe. Maleri, ukendt. FOTO: SCANPIX

havnebyer, og byens naturlige opland rakte – rækker – langt op på den jyske halvø. Krig er i den sammenhæng bare til ulejlighed. Købmændene ville først og fremmest bare have fred til at handle, og så var man mindre optaget af, hvem man handlede med.

VED fredsforhandlingerne var der flere forskellige mulige modeller. For det første var der oprettelsen af status quo, altså bevarelsen

af den dansk-slesvig-holstensk-lauenborgske helstat. Det var den løsning, der var resultatet af den første slesvigske krig 1848-1850, og som blev forhandlet på plads ved en fælles-europæisk konference i London i 1852. Men eftersom danskerne ved grundlovsrevisionen i november 1863 havde forbrudt sig mod principperne fra Londonaftalen, var det overhovedet et spørgsmål, om den kunne lægges til grund for en ny løsning. Desuden var der med det klare danske nederlag i felten skabt en situation, hvor Danmark måtte gøre store indrømmelser til sejrherrene.

En anden mulighed var dannelsen af en personalunion mellem en selvstændig slesvig-holstensk stat på den ene side og kongeriget Danmark på den anden. Det ville imødekomme slesvig-holstenernes ønske om en selvstændig stat uden at skabe geopolitiske forskydninger. Denne løsning strandede på dansk modstand, men heller ikke slesvig-holstenerne var begejstrede. En tredje mulighed var udskillelsen af en selvstændig slesvig-holstensk stat med egen fyrste af det augustenburgske hus. Den var foretrukket af slesvig-holstenerne selv.

Denne løsning var også attraktiv for de tyske mellemstater som Bayern, Hannover og Sachsen.

Et samlet Slesvig-Holsten ville nemlig også udgøre en mellemstat, der ville have interesser til fælles med de øvrige mellemstater, som godt kunne føle sig klemte af de to store, Østrig og Preussen.

Den danske konge, Christian IX, tog personligt initiativ til en fjerde mulighed, nemlig den eksisterende helstats optagelse i det tyske forbund. Dette forslag er blevet afskrevet som fantasi eller endog landsforræderi, men i virkeligheden var det ikke så skeløjet endda, for det var et forsøg på at skyde en kile ind imellem sejrsmagterne. Løsningen ville nemlig have passet østrigerne ganske godt, fordi den ville skabe en modvægt til Preussen, der naturligvis var imod.

Den femte mulighed var en deling af Slesvig. Den var på bordet i flere omgange, og nød opbakning i blandt andet Frankrig, der var den væsentligste fortalere for den løsning. Frankrig kunne da også lettere tillade sig denne luksus end de øvrige stormagter, især Østrig og Rusland, der var multinationale, monarkiske konglomeratstater og derfor nødig ville støtte grænsedragning efter nationale principper. Den sjette mulighed, en skandinavisk union, var sådan set ikke oppe at vende ved fredsforhandlingerne, men var blevet ihærdigt forfulgt af den danske regering i 1863. Den ville have betydet etableringen af en regional stormagt, som især Rusland ville modsætte sig. Rusland havde ingen interesse i at skabe et nyt Bosporus, som man sagde, altså at den russiske flådes adgang til verdenshavene blev kontrolleret af en stærk militær magt.

Endelig var der den syvende mulighed, hertugdømmernes optagelse i Preussen. Det ville være en entydig gevinst for Preussen på

næsten alle de øvrige tyske staters bekostning, og det var en plan, som Bismarck allerede tidligt i konflikten anså for det bedste. Den blev virkeliggjort efter den preussisk-østrigske krig i 1866, og det er et vidnesbyrd om Bismarcks taktiske overlegenhed, at han fik gennemført sin løsning, der ikke nød udelt opbakning blandt de tyske stater, heller ikke hos Preussens hovedallierede i krigen i 1864, Østrig.

Danskerne håbede meget på briternes indgriben, og et afgørende spørgsmål er, hvorfor de ikke greb ind over for den proces, der indebar Preussens ekspansion på den jyske halvø?

DET efterlader spørgsmålet om den måske vigtigste stormagt, Storbritannien. Danskerne håbede meget på briternes indgriben, og et afgørende spørgsmål er, hvorfor de ikke greb ind over for den proces, der indebar Preussens ekspansion på den jyske halvø? Den britiske historiker Thomas Otte tegnede på konferencen i Friederichsruh en skitse af en forklaring: Den britiske udenrigsminister lord John Russel var i udgangspunktet sympatisk indstillet over for Danmark, og havde lovet støtte til danskernes sag, men han stod også over for indre modstand i sin egen regering. Briterne måtte prioritere kræfterne i et globalt imperium, der bandt tropper i Nordamerika og store dele af Asien. Briternes hovedprioritet var at bevare adgangen til de danske stræder, som de senest havde gjort brug af under Krimkrigen, og den var sikret, så længe Restdanmark, en småstat, kontrollerede Nørrejylland og øerne. En helt ottende løsning på konflikten, nemlig en deling af Danmark mellem Sverige og Preussen, som også blev luftet på et tidspunkt, havde derfor ingen gang på jord.

Afståelsen af Slesvig og Holsten var altså ikke briternes ønske, men udgjorde på den anden side heller ikke en ulempe så stor, at det kunne svare sig at investere i dens afværgelse. Desuden var der en generel tendens til at undervurdere Preussen og Bismarck. Dette var, må man erindre, Bismarcks første optræden på den internationale scene, så ingen havde erfaringer med ham. Briterne havde desuden som flådemagt intet at frygte fra Preussen, der simpelthen ikke havde nogen orlogsflåde i 1860'erne. Det var derfor, det var nødvendigt at hidkalde den østrigske middelhavsflåde til krigen.

Den preussiske annektering af hertugdømmerne fik først stor betydning på længere sigt, for da Tyskland blev samlet i 1871, begyndte udbygningen af en kejserlig marine med væsentlige støttepunkter i blandt andet Sønderborg og Kiel, og med åbningen af Kielerkanalen i 1895 vandt tyskerne den strategiske fordel, at de kunne sejle fra Østersøen til Nordsøen uafhængigt af de danske stræder, et væsentligt element i det rustningskapløb, der førte til Første Verdenskrig. Men så langt havde ingen tænkt 50 år tidligere.